

Soru Cevap

Vacibin Ancak Kendisiyle Tamamlandığı Şey de Vaciptir Kaidesi ve Meşhur Hadisin Tanımı Bekir eş-Şirbati

Soru:

es Selamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berakâtuh

Bir kaç sorum olacak. Bu soruları Değerli Âlim'e -Allah korusun- sormak istiyorum. Sorular, İslam Şahsiyeti Kitabı'nın üçüncü cüzü ile ilgilidir.

Birinci soru: "Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir" kaidesi hakkındadır. İslam Şahsiyeti Kitabında şöyle geçmektedir: "Vacipliği bir şeyde şart kılınmış olana gelince; bu şartı yerine getirmenin vacip olmadığı konusunda ihtilaf yoktur. Vacip olan, vacipliğini delilin getirdiği şeydir. Örneğin belli bir namazın vacipliği gibi. Çünkü namaz, abdestin varlığına bağlıdır..." Bu cümle, anlaşılır bir cümledir. Ama örnek, biraz karışık geldi. Çünkü abdest, namazın farz olmasının bir şartı değildir. Sadece edasının bir şartıdır. Buna bazı usul kitaplarında, hacca güç yetirmek ve zekât nisabının üzerinden bir yıl geçmesi misallerinin bir örnek olarak verildiğini görüyoruz. Ben, bu örneklerin daha anlaşılabilir olduğunu düşünüyorum. Peki, siz ne düşünüyorsunuz? Allah Subhânehu ve Teâlâ mükâfatınızı artırsın.

İkinci soru: Meşhur hadis hakkındadır. Zira Şahsiye Kitabının ikinci baskısında meşhur hadis şöyle tanımlandı: "Sahabe döneminde tevatür derecesine ulaşmayan, ama daha sonra tabiin ve tebeut tabiin döneminde tevatür derecesine ulaşmış hadistir." Sonra üçüncü baskıda bu ifade şöyle olarak düzeltildi: "Bütün tabakalarda râvileri üçten fazla olan, ama tevatür sınırına ulaşmayan haberdir." Bana göre, bu tanımdan sonra yapılan açıklamalar hâlâ karışık. Ayrıca meşhur hadis için verilen örnek, daha çok ikinci baskının tanıma ile örtüşüyor. Yapılan açıklama ve verilen örnek, yeni tanımdan ziyade daha çok eski tanıma uygun düşüyor. Allah Subhânehu ve Teâlâ mükâfatınızı artırsın ve sizi korusun.

Cevap:

Aleykum'us Selam ve Rahmetullahi ve Berakâtuh

Birincisi: Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şeye gelince, görüldüğü gibi kerim kardeşim konu, "Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey" ifadesi ile başlıyor. Mesele, vacibin uygulanması ile ilgilidir. Vacip, mendup ya da mubah gibi şeri hükmün ispatı hakkında değil... Mesele, vacibin uygulanması hakkındadır. Eğer vacibin uygulanması, belli bir şeyle tamamlanıyorsa, kaidenin şartlarını barındırdığı zaman, bu belli şey vacip olur.

Yineliyorum, mesele, vacibin uygulanması hakkındadır, vacibin ispatı hakkında değil. Kitapta belirtilenler bu temele göre okunmalıdır. Bu noktadan hareketle gelin kitapta belirtilenleri bir hatırlayalım. Sonra bunların nasıl anlaşılması gerektiğine bir bakalım:

"Muhakkak ki vacibin ancak kendisi ile tamamlandığı şey iki kısımdır: **Birincisi:** Vacipliğinin o şeyle şart kılınmış olması. **İkincisi:** Vacipliğinin onunla yani o şeyle şart kılınmış olmaması. Vacipliği bir şeyde şart kılınmış olana gelince; bu şartı yerine getirmenin vacip olmadığı konusunda ihtilaf yoktur. Vacip olan, vacipliğini delilin getirdiği şeydir. Örneğin belli bir namazın vacipliği gibi. Çünkü namazın vacipliği, abdestin varlığına bağlıdır. Abdest ise, namaza muhatap olma açısından vacip değildir. Abdest, sadece vacibin edası için bir şarttır."

Şimdi açıklanmasını istediğin ifadeye bir bak: "Örneğin belli bir namazın vacipliği gibi. Çünkü namaz, abdestin varlığına bağlıdır."

Soruda "Örneğin, biraz karışık geldi. Çünkü abdest, namazın farziyetinin bir şartı değil, edasının bir şartıdır." diyorsun. Bu söz, yerinde ve doğru bir sözdür. Ama kitapta belirtilen ile de çelişmez. Yeter ki hangi bağlamda zikredildiği anlaşılsın. Bu söz, "Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey" bağlamında ifade edilmiştir. Buna göre sana karışık gelen cümlelerin anlamı şu şekilde olur:

"Belirli bir namazın tamamlanması vacibi gibi. Çünkü namaz, abdestin varlığına bağlıdır." Yani namazın uygulanması, ancak abdestin varlığı ile gerçekleşir. Eğer o halde neden bu izafet [Tamlama] açıktan belirtilmedi. Yani niçin "belirli bir namazın tamamlanması vacibi" denmedi dersen, deriz ki mesele, vacibin tamamlanması hakkındadır, vacibin ispatı hakkında değil. Bu tür kısaltma ifadeler, usul kitaplarında alışlageldik bir üsluptur. Başka bir deyişle, cümlelerin akışı, istenen manaya delalet ediyorsa, belli bir sözcüğü gizlemek adettir. Burada cümlelerin akışı, anlatılmak istenen manaya açıkça delalet ediyor. Hatırlayın, Şahsiye 3 kitabından aktardığımız paragrafın sonunda şöyle denmektedir: "... Abdest ise, namaza muhatap olma açısından vacip değildir. Abdest, sadece vacibin edası için bir şarttır." Sorunuzda

belirttiğiniz şu ifade: “Çünkü abdest, namazın farzîyetinin değil, edasının bir şartıdır.” kitapta belirtilen ile aynı değil midir? Allah size merhamet etsin.

Daha önce de belirttiğim gibi, siyak ve sibak belli bir sözcüğe delalet ediyorsa, o sözcüğü gizleyerek cümleyi kısaltmak, usul kitaplarında yaygın bir üsluptur. “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” kaidesinden bahsedilirken, bu, açıkça görülebilir:

Örneğin Ebu Hamid el-Gazali et-Tusi, el-Mustasfa adlı kitabında “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” bölümünde şöyle demektedir: “Namazın farzîyeti anında abdestli olmak vaciptir.” Bu cümlenin, “Namazın **tamamlanmasının** farzîyeti anında abdestli olmak vaciptir.” şeklinde olduğu açıktır. Yani namazın edası sırasında. Çünkü bir şeri hüküm olarak namazın farzîyeti, delile bağlıdır. Abdestin farzîyeti ile hiç bir ilgisi yoktur.

Örneğin, İhkam Fi Usulü Ahkâm adlı eserin müellifi Amidi, “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” konusunda detaylıca bir açıklama yaptıktan sonra der ki: “Şayet Şari, sana namazı abdestli iken farz kıldım dese” bu sözüyle, şöyle demek istediği açıktır: “Namazın edasını abdestli iken sana farz kıldım.” Bu sözden amaç, abdest, namazın edasının bir şartıdır, farzîyetinin değil. Ama “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” sözünün siyak ve sibakı, farzın tamamlanması ya da eda ifadesini belirtmeye gerek bırakmıyor. Çünkü siyak ve sibaktan bu açıkça anlaşılıyor.

Örneğin Süleyman b. Abdül Kaviyy et-Tufi es-Sarsari, Muhtasarı Ravda adlı eserin şerhinde “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” konusunda der ki: “Namazın varlığının abdeste bağlı olması gibi.” Belki onun bu ifadesi, diğer iki kişinin ifadesinden biraz daha açıktır. Zira “farzîyeti” yerine “varlığı” sözcüğünü kullanmıştır. Böyle olsa da hepsi, namazın edasını kastediyor. Çünkü siyak ve sibak, buna delalet etmektedir. Ve çünkü “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” kaidesi mevzubahistir. Söz konusu olan da edadır.

Örneğin, diğerlerine nazaran çok daha net ve açık ifade eden İbn Bedran, el-Medhal İla Mezhebi İmam Ahmed adlı kitabında, “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey” konusunda der ki:

“Bil ki, bu meselenin iki yönü vardır. Birincisi: Vacibin vacipliğini gerektiren şey ki, bu, bil icma farz değildir. Sebep, şart ya da maninin ortadan kalkması bu türden şeylerdir. Mesela zekâtın farzîyeti, nisap gibi bir sebebe bağlıdır...” Gördüğün gibi “Zekâtın farzîyeti nisaba bağlıdır” cümlesinden amaç, zekâtın edasının farzîyeti demektir.

Ayrıca diyor ki: “Mukim olma şartı gibi, zira mukimlik, orucun edasının farzîyeti için bir şarttır...” Müellif, burada konuyu mükemmel açıkladı. Dikkat ederseniz, “Orucun farzîyeti için bir şarttır.” demedi.

Yine dedi ki: “Ya bir fiilin vuku bulması için bir şart olur, ya da olmaz. Eğer abdest gibi ve namazın diğer şartları gibi bir şart olursa...” Müellif, burada fiilin meydana gelmesi için yani namazın vuku bulması için yani edası için abdestin bir şart olduğunu beyan etmiştir.

Buna göre, Şahsiye kitabında “Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir” konusunda belirttiğimiz mesele, umarım şimdi açıklığa kavuşmuştur. Öyle değil mi? Cümleyi yeniden aktarayım:

“Muhakkak ki vacibin ancak kendisi ile tamamlandığı şey iki kısımdır: **Birincisi:** Vacipliğinin o şeyle şart kılınmış olması. **İkincisi:** Vacipliğinin onunla yani o şeyle şart kılınmış olmaması. “Vacipliği bir şeyde şart kılınmış olana gelince; bu şartı yerine getirmenin vacip olmadığı konusunda ihtilaf yoktur. Vacip olan, vacipliğini delilin getirdiği şeydir. Örneğin belli bir namazın vacipliği gibi. Çünkü namazın vacipliği, abdestin varlığına bağlıdır. Abdest ise, namaza muhatap olma açısından vacip değildir. Abdest, sadece vacibin edası için bir şarttır.”

Sorunun son kısmında “Buna bazı usul kitaplarında, hacca güç yetirmek ve zekât nisabının üzerinden bir yıl geçmesi misallerinin bir örnek olarak verildiğini” görüyoruz konusuna gelince, bu, farklı bir konudur. Ancak çok da farklı değildir. Çünkü güç yetirmek, haccın edası içindir. İslam’da haccın farz olup olmadığı konusuyla hiç bir ilgisi yoktur. Güç yetirmek, eda içindir. Zekât nisabının üzerinden bir yıl geçme konusuna gelince, bu örnekte meşhur olan “Zekâtın edasında nisap” şeklindedir. Nitekim el-Medhal İla mezhebi İmam Ahmed adlı kitapta bunu açıkça belirttik. Eğer sen, “Vacibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir” kaidesine örnek olarak, “nisabın üzerinden bir yıl geçmek” örneğini okumuşsan, bu pek dakik değildir. Nisap, zekâtın edasının farzîyetinde söz konusu olur ifadesi daha dakiktir. Yıl döngüsü, nisap için şarttır. Çünkü farz olan, nisap değil, zekâttır. Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey, yani zekâtın edasının kendisiyle tamamlandığı şey, nisap miktarı kadar mala sahip olmaktır. Burada nisabın bir şartı vardır ki, o da yıl döngüsüdür. Her halükarda, “Nisap ve yıl döngüsü, zekâtın edasının farzîyeti için farzdır” ya da benzeri şekillerde okunduğu zaman bir karışıklık söz konusu olabilir. Umarım, mesele açıklığa kavuşmuştur.

İkincisi: Meşhur hadisin tanımı ile ilgili sorunuza gelince, sorunuza cevap vermeden önce bilgi olsun diye ve cevaba bir girizgâh olarak aşağıdaki hususları hatırlatmanın faydalı olacağını düşünüyorum:

1- Kitaplarımızda geçen meşhur hadisin tanımı hakkında daha önceleri de bize sorular sorulmuştur. Sadece bazı farklılıklar vardır... Biz sorulan bu soruları şu şekilde cevapladık:

Şahsiye 3'te:

A- 57. sayfada hadisin kısımları konusunda, "Eğer onu tabi-ut tabiinden bir cemaat, tabiinden bir cemaatten, sayıları tevatür sınırına ulaşmayan bir veya daha fazla sahabeden nakletmişse, meşhurdur..." dedik.

B- 58. sayfada meşhur hadis konusunda ise şöyle dedik: "Bütün tabakalarda râvileri üçten fazla olan, ama tevatür sınırına ulaşmayan haberdir."

Bu iki tanım, ayrıca Şahsiye 1 kitabında da geçmektedir.

Her iki tanım da doğrudur:

Birinci tanım, Hanefilere aittir. Hanefiler, sahabe döneminin hadis râvilerinde belli bir sayıyı şart koşmazlar. Bir veya daha fazla ifadesi ile yetinirler. Ama tabiin ve tebeut tabiin döneminde ise sayıyı şart koşarlar. Yani bir gruptan tevatür ve meşhur derecesine ulaşmalıdır...

İkinci tanım ise, cumhur, özellikle hadis âlimlerine aittir. Hadis âlimleri, her üç tabakada da "Sahabe, tabiin ve tebeut tabiin" sayıyı şart koşmazlar. Ama sayının niceliğinde görüş farklılığı vardır. Bazıları, her üç tabakada da ikiden fazla olmasını şart koşarken, bazıları üçten fazla olmasını şart koşarlar...

Biz, her iki tanımı da kitaplarımızda belirttik. Bize göre ikisi de doğru bir tanımdır. Bu yüzden her ikisini de zikrettik. Birini zikredip diğerini zikretmemeyi uygun görmedik. Gerekli görürsek, tanımların kime ait olduğunu belki ileride zikredebiliriz.

2- Meşhur hadisin açıklamasında bir değişiklik yapılmadığı için karıştırmış olabilirim sözünüze gelince, gözlem ve mülahazanız çok yerindedir. Evet, biz, kitabımızda geçen açıklamayı değiştirmedik. Ama ben dikkat edilirse, meşhur hadis konusunda bir meseleye dikkat çektim. Meşhur hadisi, ahad hadisten saymayanların olduğunu söyledim. Bunlara göre, meşhur hadis, yakine yakın zan ifade eder. Biz ise, her koşulda meşhur hadisin haberi ahad olduğunu söylüyoruz. Mesele, ya zan, ya da yakîn meselesidir. Bunlar dışında bir üçüncüsü yoktur. Yani zan ile yakîn arasında bir üçüncüsü yoktur. Şuna yakın olup da buna uzak olan bir şey olmaz. Onun için o söylemin bir anlamı yoktur. Meşhur hadis, zan ifade eder... Hatta tabiin ve tebeut tabiin döneminde tevatür olsa bile... Nitekim bazılarının tanımı böyledir. Böyle de olsa Mütevatir olmaz. Çünkü Mütevatir hadisin göstergesi, sadece tabiin ve tebeut tabiin döneminde tevatür olması değil, Rasûl Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den de tevatür olarak sadır olması gerek. Bu konu, söz konusu açıklamada açıkça belirtilmiştir. Ancak yine de biz, konuya etki etmese de, açıklamanın değiştirilip değiştirilmeyeceğini yeniden gözden geçireceğiz.

Bilinmelidir ki, meşhur hadisin kesin bir tanımı yapılamamasının nedeni, meşhur sözcüğünün anlamından kaynaklanmaktadır. Bir hadisin meşhur olup olmaması, bu meşhurluk konusuna nereden bakıldığına bağlıdır. Birilerine göre belirli bir sayı ile bir hadis meşhur olabilir. Diğerlerine göre ise bu sayı, meşhur hadis için yeterli olmayabilir. Kaldı ki meşhur hadis, müçtehit ve hadisçilerin bir ıstılahıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi meşhur hadisin anlamına olan güven yönünden bir takım farklılıklar olabilir. Ama her durumda da meşhur hadis, ahad hadisten sayılır. Her ne kadar çok meşhur ve râvilerinin sayısı fazla olsa da... .

Şunu belirtmekte fayda vardır. Meşhur hadis, tabiin ve tebeut tabiin dönemindeki meşhur hadistir. Bir hadis, bu iki dönemden sonraki dönemde meşhur olursa, hiçbir kıymeti yoktur. Eğer bir hadis, bu iki dönemden sonra insanlar arasında meşhur olursa, meşhur hadis olarak adlandırılmaz. Meşhur hadise örnek, Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu sözüdür:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ "Ameller ancak niyetlere göredir." [Buhâri ve Müslim]

3- Sonuç olarak diyorum ki, sorunuzun doğruluk yönü vardır. Birinci sorudaki: "Peki siz ne düşünüyorsunuz? Allah Subhânehu ve Teâlâ mükâfatınızı artırsın." ve ikinci sorudaki "Bana göre, açıklama hâlâ karışıktır..." soru adabınıza hayran kaldım. Ayrıca kitaplarımızda geçen ifadeler üzerinde dikkatlice düşünmeniz ve enine boyuna ayrıntılı biçimde incelemeniz de gerçekten çok hoşuna gitti. Allah razı olsun. Allah sizi aklıselim ve güzel ahlakla onurlandırsın. Allah seninle beraberdir.

Kardeşiniz Ata İbn Halil Ebu Raşta

Facebook sayfasının linki:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=220629058105179>

H.19 Zilka'de 1436

M.03 Eylül 2015